

Ба 84 296

М. КАСЬПЯРОВІЧ

УЗОРЫ

для літаратурных гурткоў пры
„Маладняку“ і гурткоў сель-
кораў

ВЫДААНЬНЕ ЦБ „МАЛАДНЯКА“
МЕНСК — 1927

1000

MEMORANDUM

TO :

FROM :

DATE :

ас
1186.

Ба 84 296

У З О Р Ы

ДЛЯ ЛІТАРАТУРНЫХ ГУРТКОЎ ПРЫ
„МАЛАДНЯКУ“ І ГУРТКОЎ СЕЛЬКОРАЎ

Ба 84296

Бел. едзет
1994 г.

ВЫДАЊНЕ ЦБ „МАЛАДНЯКА“
М Е Н С К—1 9 2 7

УЗОРЫ

МАЛАДНІКУ-ГІТЭКІСЬ СІМ'ЯКОРА
ДЛЯ ЛІТАРАТУРНЫХ ГІТЭКІСЬ ПРЫ

12.5.04.2000

Літоўлітбел № 25397. У ліку 1000.

Менск, 2 дзярж. друк. БДВ № 2071.

Да сяго часу няма яшчэ на беларускай мове ні падручніка, ні хрэстаматыі па тэорыі літаратуры (поэтыцы). Маючы такія падручнікі на расійскай мове, літаратурныя гурткі пры „Маладняку“ ня могуць вясці сваю падрыхтоўчую працу па прапанаванай праграме так паспешна, як-бы гэта пажадана было. Дзякуючы розным прычынам выдаць поўную хрэстаматыю па поэтыцы ў даны час немагчыма. Спадзяючыся, што гэта ўдасца зрабіць у будучыне, мы абмяжоўваемся гэтым кароткім папярэднім, пакуль што мала дасканалым, выданьнем.

З прычыны неабходнасьці ўкласьціся ў друкаваны аркуш, прышлося паказаць толькі некаторыя прыклады, што ілюструюць галоўныя зьявы тэорыі літаратуры ў галіне яе мастацкай фонэтыкі, стылю і кампазыцыі. У межах гэтых частак поэтыкі шмат зьяваў яе, асабліва ў галіне іх адменнасьцяў, засталіся без адпаведных прыкладаў. Дзякуючы абмежаванасьці месца не дадзены таксама ілюстрацыі да такой важнай часткі яе, як адзел літаратурных жанраў.

Тэорэтычныя веды, датычныя поэтыкі ў яе галоўных састаўных частках, можна знайсці ў рэкамэндаваных ЦБ расійскіх падручніках па поэты-

цы. Апрача таго, у якасьці дадатку да зьмешчаных у гэтай кніжачцы прыкладаў могуць служыць паасобныя выданьні ЦБ „Маладняка“, як трагедыя „Антыгона“, поэма „Магіла льва“ і інш.

Апрача літаратурных гурткоў пры „Маладняку“, гэта выданьне будзе карысна і ў гуртках селькораў з адпаведнымі кіраўнікамі.

Выданьне рэдагаваў—А. М. Вазьнясенскі, а ўклаў—М. І. Касьпяровіч.

I. МАСТАЦКАЯ ФОНЭТЫКА АБО ЭЎФОНІЯ.

1. Гукавая сымболіка або слоўная інструмэнтоўка

а) Асонанс.

Эх, вольныя грудзі, глыбока
Ўздыхнеце пад чары вясны,
Бо погляд красы чарнавокай
Навеяў аб шчасьці мне сны...

(А. Гурло. „Так хочацца верыць“).

У дзяўчынкі, у княгіні,
Што падчас мне вочкам кіне,—
Каласісты вянок жыта,
Коска жычкаю павіта.

(Я. Купала. „Мая дзяўчынка“).

б) Алітэрацыя.

Гудуць званы, з дня ў дзень гудуць мядзяныя
званы,
Як стогн, гук-водгульле гучыць мальбою жудзі;
Дрыжыць званіцы мур сыюдзёны, цагляны,
Дрыжыць званар, надорваныя рвучы грудзі.

(Я. Купала. „Званы“).

в) *Гукавыя пайторы.*

а) Анафара (адзінапачатак).

Сэрца спаць хачу я спаць!

(А. Гарун. „Змора“).

Без бяды, без жуды.

(А. Гарун. „Ноч“).

б) Эпіфара (канцоўка).

Заўтра зрана, сьвет-ні-сьвет.

(А. Гарун. „Змора“).

На палёх здратаваных, прыбітых

Паглядзі!..

(М. Чарот. „Зарунела, зарунела“...).

Ваўкоў, дзікоў, ласёў, мядзьведзяў

Была там днёўка і начлег.

(Я. Купала. „Магіла льва“).

2. Рыфма.

А. Рыфмы мэтрычныя

а) Мужчынская.

Натачы, кавалёк,

Вострым-востра сярпок,

Адпусьці, назубі, загартуй;

І ляшчынкі кусок

Адпілуй, кавалёк,

Нову ручку вазьмі дарыхтуй.

(Я. Купала. „Зажынкi“).

б) Жаночая.

Цыбуля, перчык, ліст бабковы—

Ну, не ўясісь, каб я здаровы.

Пільнуй—цішком скажу між намі—

Каб і язык ня ўцёк часамі.

(Я. Колас. „Новая Зямля“).

в) *Дактылічная.*

І слонка паказалася,
Маўляў, само купалася;
Прыемна ўсьміхаецца,
Блішчыць, пераліваецца,
Яскрава адбіваецца...

(А. Гарун. „У прыпар“).

Б. Рыфмы строфічныя.

а) *Сумежная.*

І сэрца моцна парывала;
Як гимн у вуснах перавала,
Калі змутнелаю вадою,
Дзе сонца цешыцца сабою,
Шуміць ён вольны і імкненны,
І гучназвонны, і белапенны.

(Я. Колас. „Новая Зямля“.)

б) *Перакрыжная.*

Вільготны месяц стуль на поле
Празрысты, сьветлы стоўп спусьціў
І рызай срэбнаю раздольле
Сьнягоў сінеючых пакрыў.
Узрываўце-ж іх санямі, коні!
Зьвіні, вясёлых бомаў медзь!
Вакол лятуць бары і гоні,
У грудзях пачала кроў кіпець.

(М. Багдановіч. „Зімой“).

в) *Абхопліваючая.*

Ад машынаў закурэлых, з загоны
Йдзе рабочы, а з ім селянін...
Дружна песьню пяюць як адзін...

І баіцца ўвесь сьвет іх разгону.
Чырванее ўсё болей і болей
Іх дарога да сонца, да зор...
Але вабіць іх вольны прастор
І жыцьця не шкада ім за волю.

(М. Чарот. „На чырвонай дарозе“).

г) Тэрнарная.

Сьнег...
Падае, падае, падае,
Ткуць абрусы на зямлі
Ведзьмы ткачыхі старыя;
Ведзьмы вялікай грамадаю
Дрэвы і хаткі сплялі
У цуды—курганы сівыя.

(Ясакар. „Сьнег“).

д) Кватэрнарная.

Дробны дождж сячэ, ліецца;
Вецер злосна ў хату рвецца,
У полі стогнам аддаецца,
Стукне ў дзверы і вакно;—
Сэрца беднае заб'ецца,
І адразу ў ім прачнецца
І адразу скалыхнецца
Усё, што згінула даўно.

(М. Багдановіч. „Разрытая магіла“).

В. Рыфмы эўфонічныя.

а) Дакладная (графічная).

Стаяў калісь тут бор стары
І жыў Лясун у тым бары:
Зрубалі бор—Лясун загінуў,

Во сьлед яго ад тэй пары:
Сваё люстэрка ён пакінуў.

(М. Багдановіч. „Возера“).

б) *Дакладная (акустычная).*

У тачок збожжа, сена я клаў кожны год;
У ім першы раз Зосі сказаў, што люблю...
У ім з дзеткамі посьле зьбіраў умалот,
І цяпер пры ім лазьню таплю.

(Я. Купала. „Гэта крык, што жыве Беларусь“).

в) *Прыблізная.*

Вачыма цёмнымі водзіць
Па скропленым потам надзеле
За думкаю думка снуецца,
Як нітка за ніткай з кудзелі.

(Я. Купала. „Запела вясна сваю песню“).

Назаўтра, к налеццю
Свой сею загон,—
Ад бацькі прымеціў
Так сеяць, як ён.

(Я. Купала. „Сявец“).

г) *Сустаўная.*

Завіруха скача ноччу
Патарочай, плача, *вые*;
Пухавыя сыпе ў вочы
Сьнягавінкі мне, рагоча.
Йду на вобмацк; ледзь жывы я,
Няжывыя суну ногі

Без дарогі. Цела ные,
Калянее; верставы я
Прамінаю слуп убогі.

(А. Гарун. „Завіруха“).

д) Недакладная.

Так здаецца ў змроку ночы цёмным і народ мой
родны,
Бедны і няшчасны;
Але, як устане сонца, ўраз прачнецца дух народны,
і засьвеціць ясна.

(М. Багдановіч. * * *).

Усхадзіўся лес шумлівы,
Вые воўк.
Конь спаткнуўся палахлівы,
Стой яздок!

(М. Чарот „Босыя на вогнішчы“).

Г. Рыфмы морфолёгічныя.

а) Омонімічная.

Ой, ішла дарога долам, ды ішла і горкай,—
Не схавалася дзяўчына ад тэй долі горкай.

(М. Багдановіч. * * *)

б) Таўтолёгічная.

Дзе вы, лясоў, палёў цьвяты?
Вас холад загубіў!
Чаму-ж ён срэбныя цьвяты
На гэтым шкле ўзрасьціў?

(М. Багдановіч. * * *).

Д. Нутраная рыфма.

Чаму з *маленства*, з *узраджэнства*,
У жыцьцёвы май,
Ня ўмеў, як *маці*, *шанаваці*
Цябе мой край?

(А. Гарун. ***)

Е. Белы верш.

Ціха ўсё было на небе, зямлі і на сэрцы...
Ноч цемнатою навокала ўсё пакрывала,
Ясныя зоркі блішчалі, і месяц ужо выплыў,
Неба і лес і палі серабром аблівае;
Усё ўжо заснула, і толькі бярозы шапталісь,
Толькі асіны шумелі, і толькі калосьсі,
У полі шырокім качаясь, зямлю цалавалі...
Ціха ўсё была на небе, зямлі і на сэрцы.

(М. Багдановіч. „Ноч“).

3. Мэтр.

А. Клясычныя памеры.

1. Двохскладовыя.

а) Ямб.

Вясновы дзень. Зара...
І мары зноў гараць...
Я чую дзесьці звон
Туманна, як праз сон.

(Я. Бобрык. ***)

Рукой маёй пасаджан клён;
Гальлём разросься пекна ён.

(А. Гурло. „Клён“).

Хай тыя ведаюць, што зьявляцца па нас,
Усю праўду пра жыцьцё у наш і прошлы час.

(М. Багдановіч. „Летапісец“).

Ад плачу птушкі невядомай я прачнуўся раніцой...
Гушчар драмаў на мшалай горцы пад туманістай
імглой,

Вятрак пісаў крылом па небе таямнічы сказ вясны;
Угары сьляпілісь руні хмарак, нібы спозьненыя сны.

(Ясакар. * * *).

б) Хорэй.

Ціха рэе
Палымнее
Сьцяг чырвоны.

(Ц. Гартны. „Чырвонаармейцы“).

Цёмна сумна, ў сонным полі,
Як скрозь сіта ймжыць імжака.

(Я. Купала. * * *).

Сьвечка сьвеціць, сьвечка зьяе, сьвечка дагарае.
І ў панурай, цеснай хаці хлопец памірае.

Ой, ня век жа сьвечцы тонкай зіхацець гарэці
Дагарыць яна і зьнікне, як ўсё на сьвеці...

(М. Багдановіч. „Ян і маці“).

2. Трoхскладовыя.

а) Дактыль.

Стукаюць цяжкія молат за молатам,
Сыплюцца іскра за іскраю золатам.

(А. Гурло. „У жыцьцёвай кузьні“).

Стукаюць молат за молатам,
Сыплюцца іскры, як золата...

(А. Гурло. * * *).

б) Анапэст.

І паплыў ён ў даль,
І таіўся ў ім жаль...

(К. Буйла. * * *).

Засмактала балота... Кіеўкі адны—
Ня спужаліся гідаснай цемры, багны.

(У. Дубоўка. * * *).

в) Амфібрах.

Пад дзіўную казку каханьня
акрыла ты чорныя вочы.

(М. Чарот. „Сьветлая. ноч“).

Ён хлопчыкам бегаў за хатай па мяльлю,
Узрос на ральлі залатым каласочкам...

(М. Грамыка. * * *).

За дахамі места памеркла нябёс пазалота;
Паветра напоена ціха гусьцеючым змрокам;
Ужо відна, як іскры зьлятаюць з трамвайнага дрота,
Як зоркі гараць і зрываюцца ў небі далёкам.

(М. Багдановіч. * * *).

Б. Свабодны верш.

Я хацеў-бы спаткацца з Вамі на вуліцы
У ціхую сінюю ноч

І сказаць:
„Бачыце гэтыя буйныя зоркі,
Ясныя зоркі Гэркулеса?
Да іх ляціць наша сонца
І нясецца за сонцам зямля.
Хто мы такія?
Толькі падарожныя,—папутнікі сярод нябёс.
На што-ж на зямлі
Сваркі і звадкі, боль і гора,
Калі ўсе мы разам ляцім
Да зор“.

(М. Багдановіч. **).

II. СТЫЛЬ.

1. Слоўныя адзінкі.

а) Архаізм.

А мае-ж Куршчане любы
Табе ведамыя кметы.

(„Песьня аб паходзе Ігара“).

Кнігу гэтую раб божы дзяк Гапон
Дзеля душы сьпісаў.

(М. Багдановіч. „Кніга“).

б) Барбарызм.

Снуюць хлапцы суюшчыя рэклямы.

(М. Багдановіч. „У Вільні“).

Цялушка мычыць на дварэ.

(Жыткевіч. „Вёска“).

І шум лясны і гвар.

(А. Гарун. „Людзям“).

в) Дыялектызм.

Мой сын страшна абаніты (балаваны)
У гэтых казках на яго—адна абэлка (нагавор)
(„Віцебскі краёвы слоўнік“).

г) *Нэолёгізм.*

Стаў і рукі прасьцёр,
Небакрай схамянуўся.

(Дубоўка. „Наля“).

Спрунжынім мускулы—расьце *напорнасьць*.

(Дубоўка. „Наля“)

д) *Сынтэтычныя словы.*

У вачох акіян *срэбрасіні*.

(М. Чарот. * *).

Зямлю цалуе неба сінь
Сваім чырвоным *сонцатварам*.

(М. Чарот. „Зямлю цалуе“)...

е) *Спэцыфічныя словы.*

Быццам яна ні ў дварэ *ахмістрыня*,
Быццам яна ня жывець у *ахвіцыні*.

(А. Гарун. „Варожба“).

2. Слоўныя комплексы.

а) *Сымболь (традыцыйны).*

Ды ня кукуй, *зязюлечка*, рана,
Ды не кажы. што мне *ночачка* мала.
Я-ж *малада ўсю* ночку ня спала.

(Народная песьня).

Кукавала *зязюля ў* садочку,
Прылажыўшы *галоўку* к лісточку.
Ды плакала *дзевачка* Ганна.
Прылажыўшы *галоўку* к дубочку.

(Народная песьня).

б) *Мэтафара (сталая).*

Закурыўся дробненькі *дожджык*,
Па чыстаму *полю* *закурыўся*.

(Народная песьня).

Закурыйся, пылок, закурыйся—
Едзе Марылька ад вянца.

(Народная песня).

в) *Мэтафара (індывідуальная).*

Халодныя бічы крыві сьцякаюць,
А людзі кажуць: гэта дождж праліўся.

(М. Багдановіч. „Бура“).

Драмала пушча ў сотні гоняў,
Змагала громы і віхры.

(Я. Купала. „Магіла льва“).

г) *Мэтанімія.*

Якімовічавы зусім згарэлі... хата, гумно, пуня—усё
пашло з дымам.

(Васільковы. „Увечары“).

У нашага Арцёма залатыя рукі—што ні возьме,
зробіць.

(Відук. „Арцём“).

д) *Алегорыя.*

Выпушчай дзесяць сокалаў радам
Ды на белае лебядзяў стада,
А якая з іх сокалу ўпала
Тая першая песьню пяяла:
Ці старому тады Яраславу,
Ці харобраму князю Мсьціславу.

(„Песьня аб паходзе Ігара“).

е) *Увасабленьне.*

Пяе струна натхнёная
Варожыць па начы.

(Ясакар. * * *).

Надходзіць з ішмары
Віхура-круцель.
У белай спадніцы
Імглы ільдзяной,
Хрыпіць і галосіць
Шалёнай ганьнёй.

(Ясакар. „Зімік“).

э) *Сінекдаха.*

Людзі—Янка ды Сымонка,
Птушкі—дрозд ды гусь.

(Я. Купала, „3 песень аб сваёй старонцы“).

Шырокаю тропай
У час гэты, з пакус
На мапу Эўропы
Узышоў беларус.

(У. Жылка. „Уяўленьне“).

ё) *Гіпербала.*

Дзіцём нясыці ўжо мог калоду,
Якой тры сталых—не маглі.

(Я. Купала. „Магіла льва“).

ж) *Іронія.*

Развага вяселью атрута,
Хай сее той, каму крута,
А наша ніва—піва, піва, піва.

(Крапіва. „Піва“).

дж) *Параўнаньні:*

а) сэнсоўнае.

Бледны, хілы ўсё-ж люблю я
Твой мудры і кіпучы верш Анакрэон.

Ён у жылах кроў хвалюе,
У ім жыцьцё струёю плешча,
Вее хмелем ён.
Верш такі,—як дар прыроды—
Вінаграднае, густое цёмнае віно:
Дні ідуць, праходзяць годы,—
Але ўсё крапчэй, хмяльнее робіцца яно.

(М. Багдановіч. * * *).

в) відавочнае.

Як птушка ў гібкіх трасьніках
Стралою думка мільганула.

(М. Багдановіч. „Трыолет“).

Быццам тысячы крэпка нацягнутых струн,
Тонкаствольныя сосны зьвіняць.

(М. Багдановіч. * * *).

з) Эпітэты:

а) зрочны.

Сонца ціха скацілася з горкі;
Месяц белы заплаканы сьвеціць,
Аглядае бахматыя зоркі;
Цягне з возера срэбныя сеці.

(М. Багдановіч, „Над возерам“).

в) акустычны.

Я тады-б у песьні звонкай, салаўінай
Выліў тугу і на вецер буйны кінуў.

(М. Багдановіч. * * *).

У небе ля хмары грывотнай—празрыстая лёгкая
хмара...

(М. Багдановіч. * * *).

с) адцягнены.

Кінь вечны плач свой аб старонцы!

(М. Багдановіч. * * *).

О, як цяжка сьцежкі церабіць
да шляхоў далёкіх і вялікіх!

(А. Дудар. „Маладняку“).

д) эмоцыянальны.

Гэта сумны, маркотны лясун.

(М. Багдановіч. * * *).

Зарука ў тым—трэск карабля,
Што сеў на скалы ў змрочным моры.

(М. Багдановіч. * * *).

дз) Паўтарэньні.

а) анафара.

А думы—вясны залатой агнявіцы,
А думы—зямлі жыватворчай крыніца,
А думы—лугоў аксамітных расіца.

(Ясакар. * * *).

Хачу парваць ланцуг тысячаletняй сталі,
Хачу прабіць сьцяну да новых сьветлых даляў,
Хачу, каб мерцвякі ў адвечным сьне маўчалі.

(Ясакар. * * *).

б) эпіфара.

Песьні мае, песьні!
Смуткаў маіх дзеці,
Калі-ж вам час прыдзе

Весела запеці!
Ой! сваю ды з вашай
Роўна долю бачу:
Плачаце вы, *песьні*,
І я з вамі плачу.
Хацеў-бы вас, *песьні*,
Зрачыся, пакінуць,—
Сілачкі-ж мне мала,
Буду ўжо так гінуць.

(Я. Купала. „Да песень“).

і) Замаўчаньне.

Ліхтарняў сьвет у сінняй вышыне...
Вітрыны... мора вывесак... як плямы
Анонсы і плякаты на сьцяне.

(М. Багдановіч. „У Вільні“).

й) Зваротак.

Гэй, ты, сэрцайка,
Ня тужы, замры!
Душа смутная,
Песень не твары!

(Я. Купала. „Гэй, ты, сэрцайка“).

к) Запытаньне.

Ці на жэрдку ў плот
Сьпілавала піла?
Ці загрыз яе пот?
Ці сьляза заліла?

(Я. Купала, „Эй, скажы, мужычок“).

л) Паралелізм.

а) двохчленны.

Салодкі карашок пастарнак:
Ён у пограбе зімаваў,
Ён сабе марковінку зьлюбаваў,
Любаваў, любававу — сабе ўзяў.

Харошы дзяціна Мільянка:—
Ён у цешчы начаваў,
Ён сабе дзеўку зьлюбаваў,
Любаваў, любававу — сабе ўзяў.

(Народная песня).

Ясная зараначка,
Як з зоркай растаніцца,
З месяцам спаткаіцца.
Пайду каля месяца
Тучкаю абаўюся,
Дождыкам абальюся,
З зоркамі растанусь
З месяцам спаткаюсь.

Маладая Паланейка,
Як з мамкаю растаніцца
З сужаным спаткаіцца.
Пайду каля століку,
Коскамі апушчуся
Сьлёзкамі абальюся,
З мамкай растануся,
З сужаным спаткаюся.

(Народная песня).

в) шматчленны.

Дуб да дуба пахіліўся,
Хмель з арэшынкай завіўся,
Клён з бярозкаю злюбіўся,—
Іван з Мар'яй ажаніўся

(Народная песня).

с) адмоўны.

Ня віхор калыша лесам,
Не ваўкі заводзяць,
Не разбойнікі таўпою
За дабычай ходзяць.
На Украіне пан Патоцкі,
Пан з Канёва родам,
З сваей хэўрай гаспадарыць
Над бедным народам.

(Я. Купала. „Бандароўна“).

м) Антытэза.

Мой скарб—ад зор, мой скарб—ад неба,
Мой скарб—ад гор, мой скарб—ад глебы.

(Ясакар, „Мой скарб“).

н) Градацыя.

Там загула Галадуха касьцістая,
Смаглая, гідкая, дзікая, мгістая;
Меле клыкамі атручанымі;
Косіць людзей яна голадам, морамі.
Кідае косьці вятрамі-віхорамі,
Ловіць іх пальцамі скручанымі.
Вые над вёскай шэрай ваўчыхаю,
Сполах вісіць над гасподаю ціхаю,
Сьмерць гудзе над абяздоленымі.

Дзеткі малыя, старыя бабулечкі
Стогнуць, канчаюць над беднай хатулеч-
кай,

Горам яны заняволяныя.

(Ясакар. „Там“).

3. Мастацкі сынтакс.

а) Эліпсіс.

Тут воўк—ня воўк, а чалавек заклёты,
Тут корч—ня корч,—а той-жа селянін.

(Ясакар. „На хутары“).

Далі глебу капаць чалавеку—
Тут—пачатак яму, тут—канец.

(Ясакар. „На хутары“).

б) Інвэрсія.

Ї выходзіла гладка і чыста.
Нагінаўся пад кожны я куст,
Падзяцінаму радасьцю чысты,
Падбіраў баравік я і хруст.

(Я. Гурло. „Я калісь-та“).

в) Пэрыядычнасьць.

Калі асеньнія навіны
Зьмянялі сад, калі з бяроз
Рваў лісьце вецер, а мароз,
Наліўшы ягады-рабіны,
Траву губіў, і мы нагой
Узрывалі прэлых лісьцяў слой;
Калі патроху чырванелі

Чаромха, ліпа, стройны клён,
А гнёзды змрочныя варон
Між голага гальля чарнелі,
І грозны вечара пажар
Палаў між бура-сівых хмар;
Калі асеньні вецер дзіка
Стагнуў і глуха па начах
Грымеў у наш жалёзны дах,—
Тады да лета Вараніка
Ад нас зьнікала ў інстытут.

(М. Багдановіч. „Вэроніка“).

III. КОМПОЗИЦЫЯ.

III. KOMMUNIKATION

1. Строфіка.

а) Двохрадковая.

Над папялішчамі сьмела
Воля на скрыдлах ляцела;

Горнай арліхаю славы
Пела над цёмнай дубравай;

Волатам юным у зброях
Дух падымала ў боях.

(Ясакар. „Воля“).

б) Трохрадковая.

Чорныя сейбіты ночы пануюць да сама-
га раньня, —

Покуль над рэчкай журблівай ня блысь-
не сівізна ў тумане,

Покуль пажарышча неба на роснае поле
ня гляне.

Змрокі тады прападаюць, як быццам ва-
локны з вільготы,

Змрокі тады трацяць сілы, бы раніцай
сны і дрымоты,

Змрокі тады праглытае пявучы абшар
срыбназолоты.

(Ясакар. „Змрокі“).

в) Чатырохрадковая.

З таго часу, як музыка
Тут убогі пабываў,
Зьмена з Ганнаю вяліка:
Бы яе прычараваў.

То разыдзецца, сьмяецца
Бяспрычынна вясяла,
Песьня так яе і льецца,
І прыветна і міла.

(Я. Колас. „Сымон Музыка“).

г) Пяцёхрадковая.

На хвалях вогненнага мора
Плыве наш човен... бура стогне...
Дзе мы змагаліся ўчора,
Жыцьцё спакойна там сягонья.
На хвалях вогненнага мора.

Плыве наш човен... бура стогне...
Відаць маяк—агонь дзяньніцы,
І золак дня туман разгоіць...
У новую жыцьця сьвятліцу.
Плыве наш човен... бура стогне...

(М. Чарот. „Плывём к прыгожа-сьветлай далі“).

д) Шасьцёхрадковая.

Хто сказаў: „і я з народам“,
Хто з ім поплич стаў як з братам,
Хто пайшоў з ім роўным ходам
К роўным зыскам, к роўным стратам,—
З тым і я. Няхай-жа ліча,
Будзе трэба—хай пакліча.

Хто-ж сказаў, а потым здрадзіў,
Хто пайшоў, а потым кінуў,

Хто ў душы сумленьне згладзіў,
У кім апошні сорам згінуў,
Хай дрыжыць. У дзень прысуду,
У страшны дзень, я сьведчыць буду!
(А. Гарун. * * *).

е) Сямёхрадковая.

Успомніць мамульку, татульку, свой дом,
Успомніць сябе невялічку ў ём,
Старшага брата і няньку-бабульку,
Тэклю, Агатку, Ганульку, Аршульку,
Даўных равесьніц... кароўку Рабульку..
Дзе яно ўсё? І ні вернеш тых дзён,
Зьнікла, як дым, расплылося, як сон...

Страшна і ўспомніць далёкі той год,
(Чорным яго называе народ)—
Пошасьць з касою па сьвеце хадзіла,
Нашу Эмілью сіроткай зрабіла.
Родных, сямейку зямлёю пакрыла
Доля, няйначай,—у яе ўсё руцэ:
Узялі паны гадаваць пры дачцэ..
(А. Гарун. „Варожба“).

ж) Анафорычная.

Я—спадчына вякоў, сын даўных пака-
леньняў,
Я—быстралётны цень тысячаletніх ценяў,
Я—хуткамігі блеск ранейшых мігацень-
няў;
Я—тку далей узор няскончаных тканінаў,
Я—няпрыметны плынь старадаўніх ру-
чаінаў,
Я—кволая трава вячыхстых лугавінаў.
(Ясакар. * * *).

Дзяўчынка, галубка мая,
Кінь весела вочкам ка мне,
Табой зачарованы я,
Любуюся ў яве і ў сьне.

Дзяўчынка, галубка, хадзі
Ка мне, бо цябе я люблю,
Сагрэю на белай грудзі,
Уцехаі каханьня прысплю.

Дзяўчынка, галубка, тады
Забудземся сьвету, людзей,
Забудземся гора, бяды,
Нядолі забудзем сваей.

(Я. Купала. „Дзяўчынка, галубка мая“...).

дж) *Эпіфарычная.*

Я не поэта, о крыў мяне божа!
Ня рвуся я к славе гэткай німала.
Хоць песеньку-думку і высную можа,
Завуся я толькі — *Янка Купала.*

Славу поэтаў разносяць па сьвеце,
Вянкі ўскладаюць і звоняць пахвалай,
Я-ж ціха йграю, хто-ж ціхіх прымеце?
Ат, ведама з вёскі — *Янка Купала.*

Кожны край мае тых, што апяваюць,
Чым ёсьць для народу ўпадак і хвала,
А беларусы нікога-ж ня маюць,
Няхай-жа хоць будзе — *Янка Купала.*

(Я. Купала. „Я не poeta“).

Чый шнур вузак, убог,
Не дарос, не дасох
Лагі — мох, асака?

— *Мужыка!*

Чыя ў працы за ўсіх
Не спачыне на міг
З мазалямі рука?
— Мужыка!

Чыю хату віхор
Пахіліў, страху здзёр,
Зьбіў упору з тачка?
— Мужыка!

(Я. Купала. „З песень аб мужыцкай долі“).

з) Кальцавая.

Добрай ночы, зара-зараніца!
Ужо імгла над зямлёю лажыцца,
Чорнай рызай усё пакрывае,
Пылам зор небасхіл абсявае.
Цішыня агартае мне душу!
Вецярок прыдарожную грушу
Ледзьве чутна варуша--калыша,
Міла бомы сьмяюцца ў цішы.
Ціха срэбрам грукае крыніца.
Добрай ночы зара-зарніца!

(М. Багдановіч. * * *).

дэ) Рэфрэн.

Што, скажаце, цямнейшым на сьвеце ад ночы?
— Дзявочыя чорныя вочы.
Што больш мае і тайнаў, і чараў, як ночы?
— Дзявочыя чорныя вочы.
Што няведама дзе завядзе, як змрок ночы?
— Дзявочыя чорныя вочы.
Што нас губіць, як гінуць зблудзіўшыя ночай?
— Дзявочыя чорныя вочы.

А што любім, хоць жуткім, як цёмныя ночы?
—Дзявочыя чорныя вочы.

(Я. Купала. „Чорныя вочы“).

У канцы бору вярба стаіць—*Каляда! Каляда!*
На той вярбе кот сядзіць—*Каляда! Каляда!*
Прышоў да яго шэры воўча—*Каляда! Каляда!*
—Зьлезь, кошка, патанцуім трошка
—*Каляда! Каляда!*
—Не палезу, воўча,—*Каляда! Каляда!*
Твае жарты нялюдзкі—*Каляда! Каляда!*
(Народная песьня).

2. Канонізаваўныя формы.

а) Октава.

Як моцны рэактыў, каторы выклікае
Між строк ліста, маўляў нябошчыкаў з магіл,
Рад раньш нявідных слоў,—так цемень залівае
Зялёны, бытцам лёд, халодны небасхіл,
І праз імглу яго потроху праступае
Маленькіх, мілых, зор дрыжашчы, срэбны пыл.
Здароў, радзімыя! Мацней, ясьней гарыце
І сэрцу аб красе прыроды гаварыце.
(М. Багдановіч. „Октава“).

б) Трыолет.

Крані струну ў грудзёх сваіх—
Струна агністая зайграе,
Зазвоніць песьня залатая—
Крані струну ў грудзёх сваіх.
Крыляцца думкі, як страі
І ціха шэпчуць па-над краем:

—Крані струну ў грудзёх сваіх—
Струна агністая зайграе.

(А. Александровіч „Трыолет“)

в) Сонэт.

Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі.
Над хвалямі сінеючага Ніла
Ужо колькі тысяч год стаіць магіла:
У гаршчку насення жменю там знайшлі.
Хоць зернейкі зесохшымі былі,
Усёж-такі жыццёвая іх сіла
Збудзілася і буйна ўскаласіла
Парой вясенняй збожжа на ральлі.

Вось сымбаль твой, забыты краю родны!
Зварушаны нарэшці дух народны,
Я верую, бязплодна не засьне,
А ўперад рынецца, маўляў крыніца,
Каторая магутна, гучна мкне,
Здалеўшы з глебы на прастор прабіцца.

(М. Багдановіч. „Сонэт“).

г) Рондо.

Узор прыгожы пекных зор
Гарыць у цемні небасхіла:
Вада балот, стаўкоў, вазёр
Яго ў глыбі сваей адбіла.
І гимн сьпявае жабаў хор
Красе, каторую зьявіла
Гразь луж; напоўніць мгла прастор,
І ўстанё з іх гарачы міла
Узор.

І сонца дальш, клянучь, што скрыло
Луж зоры днём. І чуе бор,

І чуе поле крэхат хілы,
Ды жаб ня ўчуць вышэй ад гор
Там, дзе чыясь рука зрабіла
Узор.

(М. Багдановіч „Рондо“).

д) Рондэль.

Амур і сумны і прыгожы
Стаіць з павязкай на вачах
Ля склепу. Часам лёгкі пах
Сюды даносіцца ад рожы.

Паўсюль крыжы, вянкi. Чаго-жа
Тут, дзе магілы, сьцень і прах,
Амур і сумны і прыгожы
Стаіць з павязкай на вачах?

І ціха думаў я: быць можа,
Любоў, палёгшы у трунах,
Перамагла і сьмерці жах!
Спачнеце-ж! Вечна на старожы
Амур і сумны і прыгожы,

(М. Багдановіч „На могілках“).

е) Тэрцыны.

Ёсьць чары ў забытым, старадаўным;
Прыемна нам сталецьцяў пыл страхнуць,
Пажыць мінулым — гэткім мудрым, слаўным, —
Быцьцё дзядоў у смутку ўспамянуць.
Мы сквапна цягнемся к старым паэтам,
Каб хоць душой у прошлым патануць.

І вось звярнуўся я к рондо, сонэтам,
І бліснуў ярка верш пануры мой:
Як месяц зіхаціць адбітым сьветам

Так вершы зьяюць даўніх форм красой.

(М. Багдановіч „Тэрцыны“).

ж) Пэнтамэтры.

Чыстыя сьлёзы пакаціліся нізкай парванай
Але, упаўшы ў пыл, брудам зрабіліся там.

Хіліцца к вечару дзень і даўжэйшымі робяцца цені.
З бодем пад захад жыцця ўспомніш пра гэтае ты.

З нізкага берагу дно акіяна вачам недаступна —
Глуха ўкрыла яго сіняя цемь вады.

Але ўзьбярыся ўгару на вышыню прыбрэжнай
страмніны,—

Кожны каменьчык на дне, пэўна, пабачыш ты стуль.

(М. Багдановіч „Пантамэтры“).

э) Эпоманіон.

Горад	льле	грукат
заўсёды	гоман	
Топчыш	ты	па бруку
А ўсётакі	мой	бушуе
горад	родны	
Люблю я	сын	яму я
Песьні	нас	чароўнай
вучыў	бурліва	
Горад	жыць	бунтоўна.

(А. Александровіч „Эпоманіон“).

ЗЬМЕСТ.

I. Мастацкая фонэтыка або эўфонія.

ПРАДМОВА. 3

1. Гукавая сімболіка;

- а) асонанс 7
- б) алітэрацыя 7
- в) гукавыя паўторы (анафара і эпіфара) 8

2) Рыфма.

A. Рыфмы мэтрычныя:

- а) мужчынская 8
- б) жаночая 8
- в) дактылічная 9

B. Рыфмы строфічныя:

- а) сумежная 9
- б) перакрыжная 9
- в) абхопліваючая 9
- г) тэрнарная 10
- д) кватэрнарная 10

В. Рыфмы эўфонічныя:

- а) дакладная графічная 10
- б) дакладная акустычная 11
- в) прыблізная 11
- г) сустаўная 11
- д) недакладная 12

Г. Рыфмы морфолёгічныя:

а) омонімічная	12
б) таўтолёгічная	12
Д. Нутраная рыфма	13
Е. Белы верш	13
3. Мэтр.	

А. Клясычныя памеры.

1. Двохскладовыя:

а) ямб.	13
б) хорэй	14

2. Трохскладовыя:

а) дактыль	14
б) анапэст	15
в) амфібрах	15

Б. Свабодны верш.	15
---------------------------	----

II. Стыль.

I. Слоўныя адзінкі:

а) архаізм	19
б) барбарызм	19
в) дыялектызм	19
г) нэолёгізм	20
д) сынтэтычныя словы	20
е) спэцыфічныя словы	20

2. Слоўныя комплексы:

а) сымболь	20
б) мэтафара	20
в) мэтанімія	20
г) алегорыя	20
д) увасабленьне	20
е) сінекдаха	20
э) гіпэрбала	20
ё) іронія	20
ж) параўнаньні	20

дж) эпітэты	23
з) паўтарэньні	24
дз) замаўчаньне	25
і) зваротак	25
й) запытаньне	25
к) паралелізмы	26
л) антытэза	27
м) градацыя	27

3. Мастацкі сьінтакс.

а) эліпсіс	28
б) інвэрсія	28
в) пэрыодычнасьць	28

III. Композыцыя.

I. Строфіка:

а) двухрадковая	33
б) трохрадковая	33
в) чатырохрадковая	34
г) пяцірадковыя	34
д) шасьцірадковая	34
е) сямірадковая	35
ж) анафарычная	35
дж) эпіфарычная	36
з) кальцавая	37
дз) рэфрэн	37

2. Канонізаваныя формы:

а) октава	38
б) трыолет	38
в) сонэт	39
г) рондо	39
д) рондэль	40
е) тэрыны	40
э) пэнтамэтры	41
ё) эпэманіон	41

96848
5

1004 E

14

100

100

100

100

100

100

100

100

100

622

190

80000003137577

Бел. аддзеш
1994 г.